

Котляревський Я. В.

РОЛЬ І ЗАВДАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Розглянуто сутнісні характеристики й пріоритетні завдання інформаційно-економічної безпеки як складової національної безпеки на сучасному етапі розвитку України.

Ключові слова: національна безпека, інформаційна безпека, економічна безпека, інформація, захист.

З огляду на динамічність економічних, політичних і соціальних процесів в українському суспільстві, що відбуваються на тлі дедалі ширшого спектру застосування інформаційних технологій в усіх сферах життя та зростання інформаційних потоків до рівня всеосяжних і безперервних, проблеми гарантування інформаційної й економічної безпеки на всіх рівнях управління стають пріоритетними в системі національної безпеки та управління національним господарством. Відмінність у трактуванні суті й завдань інформаційної безпеки, відсутність координації у розв'язанні засадничих проблем інформаційної та економічної сфер не сприяють виробленню єдиного погляду, розробленню ефективних систем управління, а за умов розвитку глобального інформаційного суспільства спричиняють виникнення загроз національній безпеці України.

Інформаційні складники безпеки на сучасному етапі вивчають такі зарубіжні науковці, як М. Лейті, К. Мінихен, Дж. С. Най, У. Оуенс, Р. Шафранські, М. Лібіцкі, Д. Гудбі, О. Шерман, а також вітчизняні вчені: В. Василюк, В. Желіховський, В. Карпенко, С. Климчук, О. Литвиненко, В. Ліпкан, О. Логінова, Ю. Максименко, О. Соснін, Л. Харченко.

Спробуємо обґрунтувати й довести пріоритетність гарантування інформаційної безпеки у нинішньому соціально-економічному розвитку України.

Формування суті поняття “національна безпека” має давні історичні корені. Так, ще мислителі Аристотель, Н. Макіавеллі, Б. Спіноза, Дж. Локк вважали, що сильна держава з мудрим керівництвом надійно забезпечує свою цілісність і суверенітет, процвітання суспільства. Б. Спіноза відзначав, що “Безпека – найголовніша чеснота держави”¹, а Ж.-Ж. Руссо вважав “турботу про самозбереження” найважливішою турботою держави².

Поняття “національна безпека” вперше з'явилося у політичному лексиконі у США, коли в 1904 р. у посланні до Конгресу Т. Рузвельт обґрунтував інтересами національної безпеки зацікавленість США у будівництві Панамського каналу³.

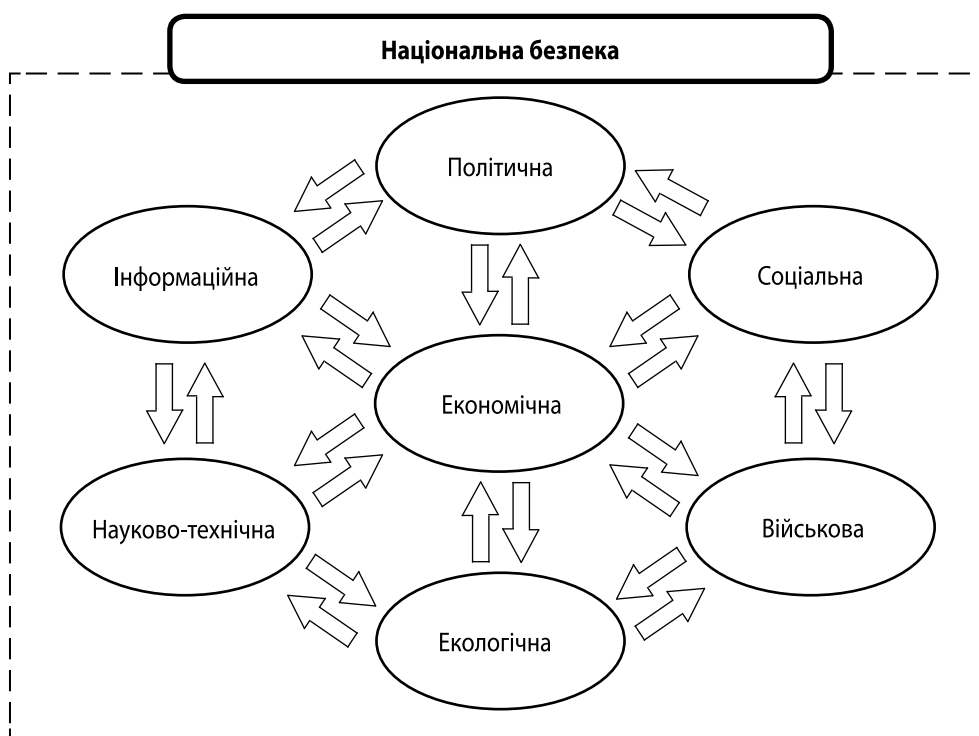
¹ Спіноза Б. Избр. соч. : в 2-х т. / Б. Спиноза. – М. : Госполитиздат, 1957. – Т. 2. – С. 38.

² Руссо Ж.-Ж. Про общественный договор : Трактаты / Ж.-Ж. Руссо. – М. : Наука, 1969. – С. 171. – (Сер. “Лит. памятники”).

³ Политология : энциклопедический словарь / общ. ред. и сост.: И. Аверьянов. – М. : Изд. Моск. коммерч. ун-та, 1993. – С. 197–198.

Сьогодні національна безпека як об'єкт досліджень науки розглядається вченими і практиками з різних точок зору. Найрозповсюдженішим став підхід, за яким під національною безпекою мається на увазі передусім захищеність людини і суспільства від внутрішніх і зовнішніх загроз. Такий підхід закріплений і в Законі України “Про основи національної безпеки України”, в якому безпека визначена як “захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам...”⁴.

Концепція національної безпеки України визначає наявність семи сфер національної безпеки: політичної, економічної, соціальної, військової, екологічної, науково-технічної та інформаційної⁵. На наш погляд, усі вони взаємопов'язані (рис. 1).

Рис. 1. Структура і взаємозв'язок між складовими національної безпеки

Джерело: Штангрет А. М. Сутність поняття “безпека” та взаємопов'язаних з нею категорій / А. М. Штангрет, Я. В. Котляревський // Наукові записки Української академії друкарства. – 2010. – № 2. – С. 75–82.

⁴ Про основи національної безпеки України : закон України від 19.06.2003 № 964-IV (зі змінами від 17.05.2012) // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.

⁵ Концепція (основи державної політики) національної безпеки України : затв. постановою Верховної Ради України від 18.07.1995 № 532-95-п [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/law/97_bez.html.

Ключове місце, яке посідає економічна безпека, не є випадковим, а зумовлене сучасними реаліями існування й розвитку будь-якої країни, де її позиція серед інших держав визначається насамперед конкурентоспроможністю, яка є якісною характеристикою, що відображає економічний потенціал через відповідне інформаційне забезпечення. Водночас тенденції, що мали місце на зламі третього тисячоліття, переконливо доводять: роль інших складників далеко не другорядна, а за певних умов і пріоритетна. У цьому контексті доцільно згадати наслідки інформаційної атаки на Україну, яка передувала проведенню фінальної частини чемпіонату Європи із футболу “Євро-2012”, коли неправдива інформація, поширюючись світовими ЗМІ, суттєво вплинула на бажання вболівальників відвідати нашу країну, що, зрештою, завдало їй суттєвої фінансової шкоди. Отже, саме загрози в інформаційній сфері були реалізовані і щодо економічної безпеки, вплинувши на рівень національної безпеки загалом.

Треба наголосити й на тому факті, що сьогодні стосовно національної безпеки існує чимало потенційних загроз в інформаційній сфері: необхідність подальшого вдосконалення державної політики, зокрема щодо розвитку інфраструктури засобів масової інформації; повільне входження України у світовий інформаційний простір; відсутність у міжнародного співтовариства об’єктивного уявлення про життя і побут громадян України, а також про їхній менталітет і суспільну свідомість; інформаційна експансія з боку інших країн; зацікавленість інших держав в інформації, що містить державну таємницю, а також конфіденційну інформацію, що є власністю держави⁶.

Інформаційна безпека громадян, суспільства й держави характеризується ступенем їх захищеності, та, як наслідок, стійкістю головних сфер життєдіяльності щодо небезпечних інформаційних впливів⁷. Наприклад, під цілеспрямованим інформаційним впливом можуть поступово змінюватися світосприйняття як окремих осіб, так і всього суспільства, нав’язуватися чужі інтереси, мотиви, спосіб життя тощо, формуючи підґрунтя для фінансових та економічних результатів господарювання на макрорівні. Інформаційна безпека визначається здатністю відповідних державних служб нейтралізувати такі впливи⁸.

Розгорнуте визначення поняття *інформаційної безпеки*, на нашу думку, полягає у можливості особистості, суспільства й держави отримати необхідну для їх поступального розвитку інформацію незалежно від наявності внутрішніх і зовнішніх інформаційних загроз. Таке розуміння інформаційної безпеки ґрунтується на важливості інформації для отримання відомостей про навколишній світ і процеси, що відбуваються в ньому, а також на її

⁶ Данільян О. Г. Національна безпека України: структура та напрямки реалізації : навч. посіб. / О. Г. Данільян, О. П. Дзюбан, М. І. Панов. – Х. : Фоліо, 2002. – 285 с.

⁷ Богданович В. Ю. Методичний підхід до формалізації стратегічного планування у сфері державного управління забезпеченням національної безпеки держави України / В. Ю. Богданович, А. І. Семенченко // Вісник НАДУ. – 2006. – № 4. – С. 123–128.

⁸ Ансофф И. Стратегическое управление : сокр. пер. с англ. / И. Ансофф. – М. : Экономика, 1989. – 520 с.

достовірності, тобто можливості реального сприйняття дійсності й вирішення проблем для забезпечення свого існування. Окремо варто наголосити на економічних параметрах отриманої інформації, адже саме цей фактор впливає на забезпечення конкурентоспроможності у глобальному аспекті.

У науковій літературі є багато визначень поняття “інформаційна безпека”, але перш ніж їх проаналізувати, звернемо увагу на трактування в офіційних нормативних документах.

Країни – члени Європейського Союзу на 56-й сесії Генеральної Асамблеї ООН висловили спільне розуміння поняття інформаційної безпеки: “Інформаційна та мережева безпека означає захист особистої інформації про відправників і одержувачів, захист інформації від несанкціонованих змін, несанкціонованого доступу до інформації і створення надійного джерела постачання обладнання, послуг та інформації; захист інформації, що стосується військового потенціалу й інших аспектів національної безпеки”⁹.

У нормативних документах Сполучених Штатів інформаційна безпека визначена як захист інформації та інформаційних систем від несанкціонованого доступу, використання й розкриття інформації, руйнування, зміни або знищення¹⁰.

Доктрина інформаційної безпеки Російської Федерації 2000 р. характеризує інформаційну безпеку як стан захищеності національних інтересів в інформаційній сфері, що визначаються сукупністю інтересів особистості, суспільства і держави¹¹.

Відповідно до положень Закону України “Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки” інформаційна безпека – це стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому попереджується завдання шкоди через неповноту, невчасність та недостовірність використовуваної інформації; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності й доступності інформації¹².

На наш погляд, особливо важливим є той факт, що у вітчизняному законодавстві першу позицію, яка передбачає захист шляхом реалізації інформаційної безпеки, посідає термін “неповнота”, тобто пріоритетною є цілісність надання інформації.

Точки зору науковців у трактуванні поняття інформаційної безпеки суттєво різняться. Так, на думку В. Богуша і О. Юдіна інформаційна безпека особистості (суспільства, держави) – це захищеність психіки і свідо-

---

⁹ Developments in the field of information and telecommunications in the context of international security : Report of the Secretary-General. Fifty-six session / United Nations. A/56/164. – 3 July 2001.

¹⁰ US Code. Title 44, § 3542.

¹¹ Доктрина информационной безопасности Российской Федерации : утв. Президентом РФ 09.09.2000 № Пр-1895 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rg.ru/oficial/doc/min_and_vedom/mim_bezop/doctr.shtm.

¹² Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : закон України від 09.01.2007 № 537-V // ВВР. – 2007. – № 12. – Ст. 102.

мості людини від небезпечних інформаційних впливів: маніпулювання свідомістю, дезінформування, спонукання до самогубства, образ тощо¹³.

О. Данільян, О. Дзюбан і М. Панов визначають інформаційну безпеку як безпеку об'єкта від інформаційних загроз або негативних впливів, пов'язаних з інформацією, та нерозголошення даних про той чи інший об'єкт, що є державною таємницею¹⁴.

М. Галамба в основу визначення інформаційної безпеки покладає поняття загроз, перераховуючи їх: інформаційна безпека держави – це стан її інформаційної захищеності, за якої спеціальні інформаційні операції, акти зовнішньої інформаційної агресії та негласного зняття інформації (за допомогою спеціальних технічних засобів), інформаційний тероризм і комп'ютерні злочини не завдають суттєвої шкоди національним інтересам¹⁵.

Наведені трактування можна об'єднати у перший підхід, відповідно до якого пріоритетом для інформаційної безпеки є захист від інформаційних загроз.

Дещо відмінну точку зору можемо бачити в наукових працях інших авторів. Так, О. Соснін визначає інформаційну безпеку як стан захищеності національних інтересів в інформаційній сфері, які вирізняються сукупністю збалансованих інтересів особистості, суспільства і держави¹⁶. Зауважимо, що ця збалансованість може бути досягнута тільки за допомогою економічних механізмів.

Українські дослідники Н. Нижник, Г. Ситник та В. Білоус трактують інформаційну безпеку як стан правових норм, відповідних їм інститутів безпеки, які гарантують постійну наявність даних для прийняття стратегічних рішень та захист інформаційних ресурсів країн¹⁷.

Науковець О. Литвиненко під інформаційною безпекою має на увазі єдність трьох складників: забезпечення захисту інформації, захисту і контролю національного інформаційного простору, належного рівня інформаційної достатності¹⁸.

¹³ *Богуш В. М.* Інформаційна безпека держави / В. М. Богуш, О. К. Юдін. – К. : МК-Прес, 2005. – 431 с.

¹⁴ *Данільян О. Г.* Національна безпека України: структура та напрямки реалізації : навч. посіб. / О. Г. Данільян, О. П. Дзюбан, М. І. Панов. – Х. : Фоліо, 2002. – 285 с.

¹⁵ *Галамба М.* Інформаційна безпека України: поняття, сутність та загрози / М. Галамба // Юридичний журнал. – 2006. – № 11. – С. 49–52 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/print.php?id=2509>.

¹⁶ *Соснін О. В.* Проблеми державного управління системою національних інформаційних ресурсів з наукового потенціалу України : монографія / О. В. Соснін. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАНУ, 2003. – С. 376.

¹⁷ *Нижник Н. Р.* Національна безпека України: методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку : навч. посіб. / Н. Р. Нижник, Г. П. Ситник, В. Т. Білоус ; за заг. ред. П. В. Мельника, Н. Р. Нижник. – К. ; Ірпінь : Преса України, 2000. – 301 с.

¹⁸ *Литвиненко О. В.* Проблеми забезпечення інформаційної безпеки в пострадянських країнах (на прикладі України та Росії) : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04 / О. В. Литвиненко. – К., 1997. – 18 с.

Б. Кормич зазначає, що інформаційна безпека — це захищеність установлених законом правил, за якими відбуваються інформаційні процеси в державі, що забезпечують гарантовані Конституцією умови існування і розвитку людини, всього суспільства й держави¹⁹.

В. Гурковський визначає інформаційну безпеку як суспільні відносини, пов'язані із захистом життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства й держави від реальних загроз в інформаційному просторі, що є необхідною умовою збереження і примноження духовних і матеріальних цінностей державотворчої нації, її існування, самозбереження й прогресивного розвитку держави, як суверенного утворення, що залежить від цілеспрямованої інформаційної політики гарантій, охорони, оборони, захисту її національних інтересів²⁰.

Отже, другий підхід до трактування суті інформаційної безпеки можна визначити як такий, для якого, окрім захисної функції, пріоритетним є задоволення потреби особистості, суспільства і держави, передусім в інформації.

Окремо треба виділити підхід, сформульований В. Ярочкіним та Т. Шевцовою, за якого інформаційна безпека — це проведення правових, організаційних та інженерно-технічних заходів при формуванні й використанні інформаційних технологій, інфраструктури та інформаційних ресурсів, захисті інформації важливого значення і прав суб'єктів, що беруть участь в інформаційній діяльності²¹. Тобто автори концентрують увагу власне на процесі забезпечення інформаційної безпеки.

З наведеного можна зробити певні висновки: наявність різних точок зору щодо сутності й завдань інформаційної безпеки як складової національної безпеки уможлиблює її якісну та всебічну характеристику. Проте спільні риси більшості визначень належать до сфери технічних або соціальних складових. На нашу думку, інформаційну безпеку характеризує економічний складник, що водночас надає можливість детермінації як технічних, так і соціально-економічних наслідків досліджуваного стану. Саме тому, усвідомлюючи особливості нормативного регулювання і наукового тлумачення зазначених явищ, видається за доцільне введення в обіг особливої узагальненої категорії — терміна “інформаційно-економічна безпека”, що відобразить єдність методологічних підходів до визначення загроз і протидії їм на основі механізмів координації між усіма складниками національної безпеки (рис. 2).

Ще однією спільною рисою зазначених підходів є передбачення реалізації функції захисту. Розглянемо практику цієї реалізації на державному рівні. Прийнято вирізняти дві основні форми державного контролю: пряму

---

¹⁹ Кормич Б. А. Організаційно-правові політики інформаційної безпеки України : монографія / Б. А. Кормич. — О. : Юрид. літ., 2003. — 472 с.

²⁰ Гурковський В. І. Організаційно-правові питання взаємодії органів державної влади у сфері національної інформаційної безпеки : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 25.00.02 / В. І. Гурковський. — К., 2004. — 225 с.

²¹ Ярочкин В. И. Словарь терминов и определений по безопасности и защите информации / В. И. Ярочкин, Т. А. Шевцова. — М. : Ось-89, 1996. — 78 с.

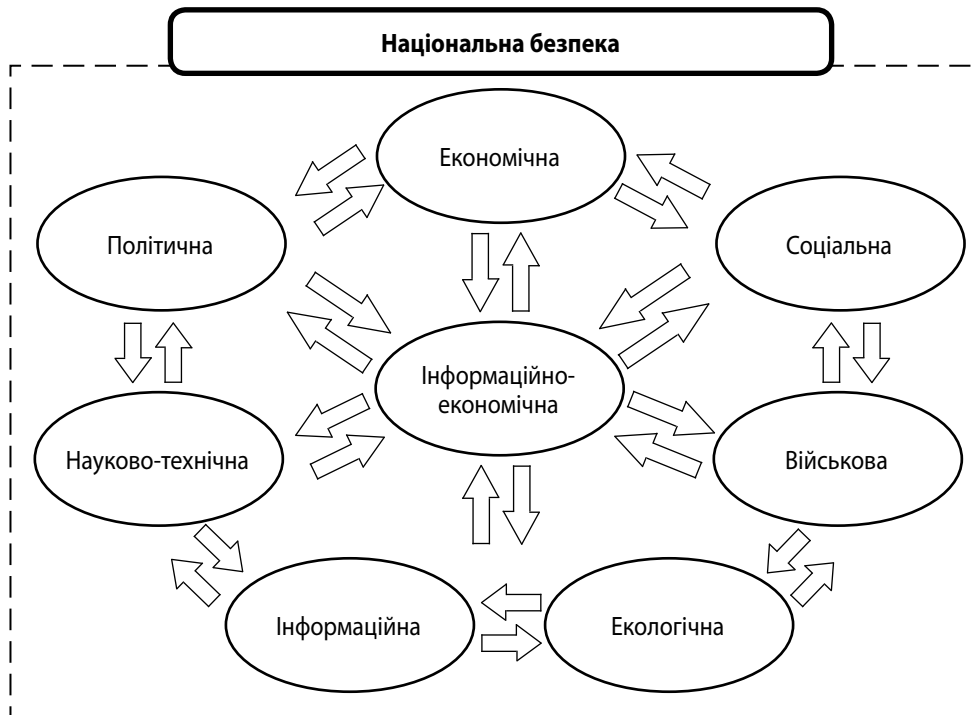

Рис. 2. Концептуальна модель структури і взаємозв'язку між складовими національної безпеки

Складено автором.

й опосередковану. Пряма, у свою чергу, поділяється на попередній і наступний контроль²² (рис. 3).

Яскравим прикладом попереднього контролю є цензура, що існувала за часів СРСР²³. Проте ця система з роками вичерпала себе, адже доволі складно протягом тривалого часу здійснювати такий контроль. Тотальний контроль і цензура не лише захищають від “ворожих” інформаційних впливів, а й є неабияким бар'єром в обміні інформацією. Це гальмує розвиток суспільних процесів і перешкоджає прогресу громадянського суспільства.

Українському дослідникові спеціальних інформаційних операцій О. Литвиненку вдалося простежити цікаву закономірність: надійний захист від інформаційних впливів і спеціальних інформаційних операцій може забезпечити лише відкрита суспільна система, тобто така, що не замикається на собі, а прагне до найбільшого поширення, аж доки не втрачає привабливості. Альтернативою цьому може бути тільки застосування жорстких

²² Литвиненко О. В. Спеціальні інформаційні операції та пропагандистські кампанії / О. В. Литвиненко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/book/Litv/index.htm>.

²³ Цензура в Советском Союзе: 1917–1991 : Док. [Культура и власть от Сталина до Горбачева. Док.] / сост. А. В. Блюм. – М. : РОССПЭН, 2004. – 576 с.

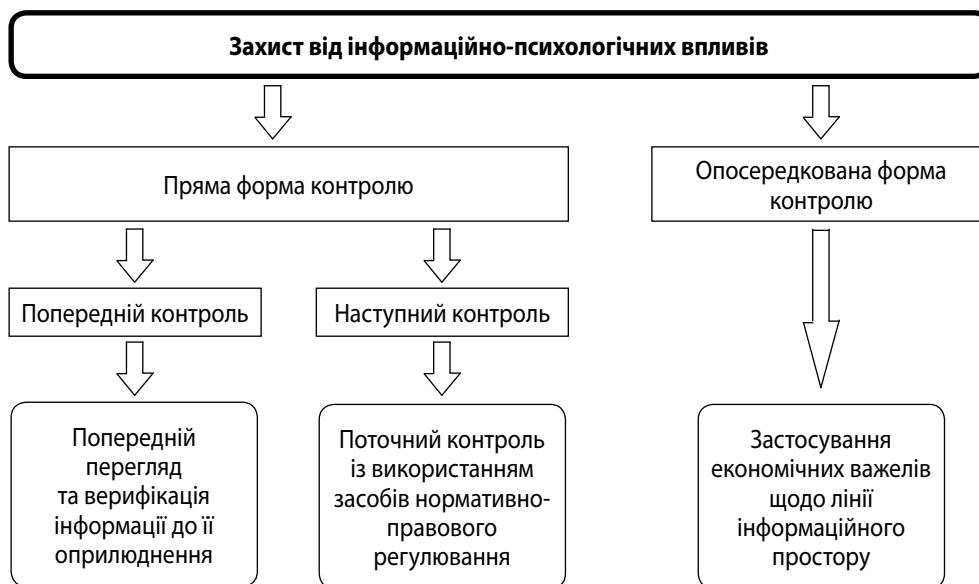

Рис. 3. Види і сутність методів захисту інформаційної безпеки на державному рівні

Джерело: Литвиненко О. В. Спеціальні інформаційні операції та пропагандистські кампанії / О. В. Литвиненко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/book/Litv/index.htm>.

методів контролю, які до того ж дають доволі короткотривалий або обмежений ефект²⁴. Сказане ще раз доводить слушність висловлених нами міркувань, що сутність і завдання інформаційної безпеки полягають не лише в захисті, а й у задоволенні потреб в інформації.

Сучасна історія формування системи інформаційної безпеки України дає змогу стверджувати, що у вітчизняному інформаційному полі та поза його межами проводяться спрямовані інформаційні операції. Свідченням цього є “Кольчужний скандал”, “Касетний скандал”, “Газові війни” 2006–2009 рр.²⁵ Реакцією на ці події стало розроблення Доктрини інформаційної безпеки України, затвердженої Указом Президента України у 2009 р. В Росії аналогічний документ під назвою “Доктрина інформаційної безпеки Російської Федерації” був затверджений у 2000 р.²⁶

²⁴ Литвиненко О. В. Спеціальні інформаційні операції та пропагандистські кампанії / О. В. Литвиненко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/book/Litv/index.htm>.

²⁵ “Кольчуга”, которой не было [Сер. 2000] / сост. А. А. Папасенко. – К. : 2000 : Довира, 2002. – 207 с.; Операция “Свободное слово”: попытка государственного переворота в Украине / сост. Т. П. Гуменюк. – К. : 2000 : Довира, 2001. – 255 с.

²⁶ Доктрина информационной безопасности Российской Федерации : утв. Президентом РФ 09.09.2000 № Пр-1895 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rg.ru/oficial/doc/min_and_vedom/mim_bezop/doctr.shtm; Доктрина інформаційної безпеки України : затв. указом Президента України від 08.07.2009 № 514/2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/514/2009>.

Важливо, що у “Доктрині інформаційної безпеки України” виокремлено основні складники національних інтересів України в інформаційній сфері та сформульовано принципи забезпечення інформаційної безпеки:

- свобода збирання, зберігання, використання та поширення інформації;
- достовірність, повнота й неупередженість інформації;
- обмеження доступу до інформації тільки на підставі закону;
- гармонізація особистих, суспільних і державних інтересів;
- запобігання правопорушенням в інформаційній сфері;
- економічна доцільність;
- гармонізація українського законодавства в інформаційній сфері з міжнародним;
- пріоритетність національної інформаційної продукції²⁷.

Необхідно зазначити й те, що Доктрина передбачає три основних напрями забезпечення державою національного інформаційного суверенітету:

- законодавче визначення стратегічних шляхів розвитку й захисту національних ринків інформаційних і телекомунікаційних послуг на основі єдиної державної політики;
- формування норм, засад і меж діяльності міжнародних суб’єктів у національному інформаційному просторі;
- визначення і захист національних інтересів у світовому інформаційному просторі та міжнародних інформаційних відносинах.

Зауважимо, що найважливішим є чітке формування життєво важливих інтересів держави в інформаційній сфері:

- недопущення інформаційної залежності, інформаційної блокади України, інформаційної експансії з боку інших держав та міжнародних структур;
- ефективна взаємодія органів державної влади й інститутів громадянського суспільства під час формування, реалізації та коригування державної політики в інформаційній сфері;
- побудова і розвиток інформаційного суспільства;
- забезпечення економічного й науково-технологічного розвитку України;
- формування позитивного іміджу України;
- інтеграція України у світовий інформаційний простір²⁸.

Останні чотири позиції ще раз доводять важливість не лише захисту, а й насичення інформаційного простору відповідно до засад розвитку інформаційного суспільства, що може бути наслідком державного регулювання, яке переважно на цьому етапі може системно проявлятися в економічній площині.

²⁷ Доктрина інформаційної безпеки України : затв. указом Президента України від 08.07.2009 № 514/2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/514/2009>.

²⁸ Там само.

Графічно співвідношення основних напрямів, принципів та інтересів національної політики в інформаційній сфері зображено на рис. 4.

Рис. 4. Співвідношення основних напрямів, принципів та інтересів національної політики в інформаційній сфері

Складено автором.

Необхідно звернути увагу й на те, що важлива роль у забезпеченні задекларованих принципів відводиться засобам масової інформації як основному комунікатору і посереднику, який забезпечує обмін інформаційними потоками. Зауважимо, що в середині ХХ ст. американський вчений Г. Лас-

суел виокремив чотири основні функції ЗМІ: спостереження за світом (збирання і розповсюдження інформації); “редагування” (відбір і коментування інформації); формування громадської думки; поширення культури²⁹.

Водночас треба визнати, що сучасний інформаційний простір України розвивається досить нерівномірно. Окремі його сектори (друковані ЗМІ, книговидання, бібліотечний комплекс) не відповідають стандартам розвинутих країн через недостатність координації; інші (інтернет, мобільний зв’язок) хоч і виявляють стійку тенденцію до зростання, але ще не досягли рівня розвинутих країн. Однією з ключових причин цього є рівень життя громадян України, який формує певні об’єктивні та суб’єктивні обмеження доступу до інформації³⁰.

Згідно з офіційними даними³¹ частка бідного населення в Україні останніми роками суттєво скоротилася (у шість разів за останні шість років), однак за межею бідності в 2011 р. залишалось 8 % загальної чисельності населення країни (табл. 1). Серед них – велика кількість осіб працездатного віку. Окрім того, у структурі сукупних витрат домогосподарств дві третини витрат становлять витрати на продукти харчування, безалкогольні й алкогольні напої, тютюнові вироби, непродовольчі товари і послуги (табл. 2), тоді як на відпочинок, культуру й освіту витрачається від 3 до 4 % сукупних витрат, і ці дані змінюються з роками несуттєво³². Це свідчить про недостатню реальну купівельну спроможність громадян для досягнення пріоритетних цілей формування інформаційного суспільства, потребу у подальшому зростанні соціальних стандартів, як передбачено у Програмі економічних реформ на 2010–2014 роки та соціальними ініціативами Президента України.

Відповідно до проведених опитувань³³ лише 25,1% громадян оцінюють рівень доступності інформації як високий (рис. 5). Водночас більше третини (36,6%) респондентів вважає його незадовільним.

З огляду на викладене можна стверджувати, що саме обмеження доступу широких верств населення до інформації спричиняє “внутрішнє” звуження інформаційного простору України, стримує розвиток інтелектуального потенціалу суспільства, а тому є найголовнішою загрозою для інформаційної безпеки. Отже, завдання держави полягає не лише у забезпеченні

²⁹ Панарин И. Н. Информационная война и выборы / И. Н. Панарин. – М. : Городец, 2003. – 320 с.

³⁰ Чинники ескалації загроз інформаційній безпеці України // Національна безпека і оборона ; Центр Разумкова. – 2001. – № 1. – С. 29–48; Штангрет А. М. Формування економіки знань в Україні: характеристика, оцінка та моделювання: монографія / А. М. Штангрет. – Л. : Укр. акад. друкарства, 2011. – 246 с.

³¹ Диференціація життєвого рівня населення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2007/gdvdg_rik/dvdg_u/duferen2006_u.htm.

³² Структура сукупних витрат [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2007/gdvdg_rik/dvdg_u/strukt2006_u.htm.

³³ Чинники ескалації загроз інформаційній безпеці України // Національна безпека і оборона ; Центр Разумкова. – 2001. – № 1. – С. 29–48.

Таблиця 1

Динаміка чисельності бідного населення в Україні

Показник	2000	2002	2004	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Чисельність населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами на місяць, нижчими від прожиткового мінімуму, – млн осіб	39,2	39,8	30,3	22,5	5,7	3,2	2,6	3,9	3,4
– % до загальної чисельності населення	80,2	83,3	65,6	49,7	12,7	7,1	5,8	8,8	7,8
Середньорічний розмір прожиткового мінімуму у середньому на одну особу на місяць, грн	270,1	342,0	362,2	463,8	518,5	607,5	638,5	843,2	914,1

Джерело: Диференціація життєвого рівня населення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2007/gdvvg_rik/dvvg_u/duferen2006_u.htm.

Таблиця 2

Структура та динаміка сукупних витрат домогосподарств

Показник	2006	2007	2008	2009	2010	2011
1. Сукупні витрати в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн	1442,8	1722,0	2590,4	2754,1	3072,7	3456,0
2. Структура сукупних витрат, %						
• Частка споживчих сукупних витрат, у тому числі:	90,5	90,0	86,2	87,8	90,0	90,2
– продукти харчування, безалкогольні й алкогольні напої, тютюнові вироби;	55,8	54,0	51,1	53,2	54,9	54,7
– непродовольчі товари і послуги, зокрема відпочинок, культура, освіта	34,7	36,0	35,1	34,6	35,1	35,5
• Частка неспоживчих сукупних витрат	9,5	10,0	13,8	12,2	10,0	9,8

Джерело: Структура сукупних витрат [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2007/gdvvg_rik/dvvg_u/strukt_2006_u.htm.

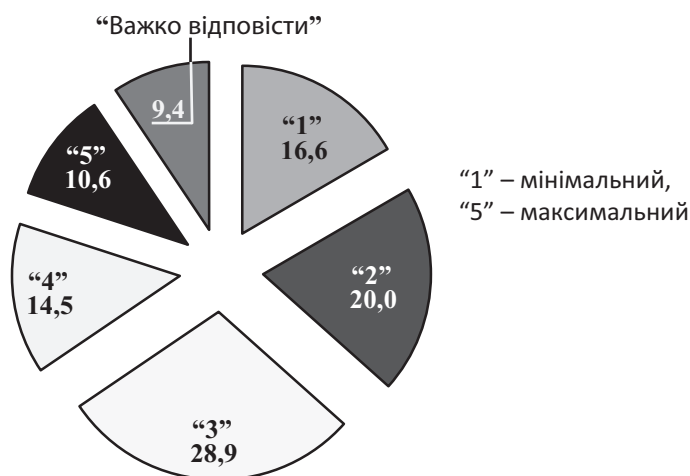

Рис. 5. Рівень доступності інформації для населення України, % опитаних громадян

Джерело: Штангрет А. М. Формування економіки знань в Україні: характеристика, оцінка та моделювання : монографія / А. М. Штангрет. – Л. : Укр. акад. друкарства, 2011. – 246 с.

захисту інформаційного простору і контролю за ним, а й у створенні потужних інформаційних потоків, що також дасть змогу досягати цілей у внутрішньому й зовнішньому середовищах із належною економічною ефективністю щодо забезпечення співвідношення ключових елементів національної безпеки.

Реалії сучасного етапу розвитку світового суспільства формують нові завдання перед системою інформаційно-економічної безпеки, які передбачають не лише захист інформаційного простору, вдосконалення методів управління, відмову від тотального контролю, а й, передусім, його насичення інформацією з відповідною економічною ефективністю, яка задовольнить потреби й сприятиме реалізації інтересів особистості, суспільства і держави.